

Heller, Jan

[Theissen, Gerd. Galilejský: historické bádání o Ježíši formou vyprávění]

Religio. 1997, vol. 5, iss. 2, pp. 173-175

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/124813>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

logických struktur novozákonní doby, které jsou v pozadí Nového zákona. Zde je Theissen doma, jak to ukazuje jeho stručná bibliografie v dovětku knihy.

Další hledisko je ještě závažnější. Theissen o něm ovšem také ví, ale nemluví o něm přímo, byť bylo asi rozhodující pro to, jakou formu zvolil. Metoda školy dějin formy v oblasti novozákonní a školy dějin podání v oblasti starozákonní ukázala, že rozestup mezi nynější podobou biblického vyprávění a mezi historickou skutečností v jeho pozadí není náhodně nedoplnění, nýbrž výsledek cílených úprav textu, a to jak jeho předpísemné, tedy ústní, tak i pozdější písemné podoby. Text byl tradicí záměrně přetvářen tak, aby vyniklo jeho poselství, řecky kérygma. Toto poselství bylo pro tradenty to hlavní, nikoli přesný záznam průběhu událostí. Lze říci, že tento zájem na poselství přetvořil text natolik, že historický průběh událostí, od nichž se vyprávění odvíjí, je dnes téměř nerekonstruovatelný. Možná lépe a přesněji: Je rekonstruovatelný jen s větší či menší mírou pravděpodobnosti. Avšak tato míra pravděpodobnosti je mimo objektivní evidenci, a proto sporná. Není náhodou, že pokusy o historicky pravděpodobné vylíčení Ježíšova života mají v 19. století ráz rekonstrukcí, ale ve 20. století mnohem spíše už ráz redukcí, ať jde o redukci starších rekonstrukcí nebo o redukci obrazů evangelijních.

Krátké a dobře: Mimobiblické zprávy o Ježíšovi jsou vzácné a sporné, biblické tendencí upravené. Tak je každý pokus o obraz historického Ježíše vstupem na tenký led. To vše bylo nutno říci v úvodu recenze, abychom pochopili, proč se poučený Theissen vydal novou a neobvyklou cestou. Nepsal o Ježíši přímo, ale o tom, co se dělo kolem něho, o době, v níž žil a jejíž dění nepochybně hluboce poznamenal. Na to máme naštěstí evidentní doklad: Tím je společenství, které kolem něho začalo vznikat už za jeho života a které se později nejen nerozpadlo, nýbrž – ve víře v něho – proměnilo v neobyčejně dynamické hnutí, které během několika staletí proniklo římskou říší a stalo se rozhodujícím faktorem v dějinách Evropy. Že se při tom původnímu záměru Ježíšovu v leccem vzdánilo, je už jiná věc. Odvolávat se na něj nepřestalo nikdy.

A tak Theissen, namísto aby se obtížně prodíral k historickému fenoménu „Ježíš“, dal moudře přednost tomu, napsat jakousi nejstarší „Wirkungsgeschichte“ tohoto fenoménu – tedy pokusit se zachytit, a to do značné míry nepřímou, ale o věrohodněji, působení tohoto fenoménu. Tento jistě dosti svérázný přístup považuji za velmi šťastný, pro čtenáře spolehlivější poučení, nežli nejspíše hypotézy historiků a fantasmagorické beletristů. V jeho práci přišla plynule k slovu neobyčejně dynamická situace politická i sociologická, lidská bída, intriky vládců, sporné otázky tehdejšího židovstva atd. To vše se dá lépe sdělit příběhem nežli souborem pouček a popisem. A tak se Theissen po všech odborných studiích Nového zákona pustil do románu, který stojí na samé hranici literatury faktu.

Román má dobrodružnou zápletku: Židovský obchodník Ondřej byl zatčen a donucen k udavačství ve prospěch Římanů. Má špehovat především Ježíše a jeho hnutí. Cestuje a setkává se s esejci, zélóty, Ježíšovými učedníky i odpůrci. Vede s nimi dlouhé hovory, kde se líčí i hodnotí současné události. Dostává se do nesnází, je vězněn a zase vysvobozen. Svírají jej sny a předtuchy. S Ježíšem se přímo nesetkává, jen z dálky pozoruje jeho ukřídlování. Pak vnitřně sevržen prožívá ve snu apokalyptické dění. Závěrečné setkání s jedním z Ježíšových učedníků jemně naznačuje, že se asi stane křesťanem.

To je stručná osnova příběhu, který je podán nejen čtivým, nýbrž přímo strhujícím způsobem, a to zvláště pro toho, koho neodradí, že děj formálně někde přerušují dosti dlouhé rozhovory. Ale právě ty obsahují nálehavé a napínavé průhledy do situace kolem. K nim autora inspirovala různá literární díla z Ježíšovy doby, citovaná často pod čarou. Nejčastěji se tu ozvou spisy Josefa Flavia, náš nejvydatnější pramen pro tuto dobu. Bohaté odkazy na takové staré spisy ukazují, jak z nich lze komponovat živý, ba strhující příběh.

Ale vlastně to není Ježíšův příběh. Je o široký obraz pohnutých událostí Ježíšovy doby, kde se zřetelně vysvětlují obavy i touhy, představy i zvyky, které tuto dobu utvářely a na něž i Ježíš reaguje a odpovídá.

Myslím, že Theissen tu vystihl něco podstatného: K Ježíši se lze nejspíše přiblížit

nepřímo, když máme před očima, z čeho lidsky rostl, od duchovních tradic tehdejšího židovstva až po sociální a politická napětí. To, co tu Theissen předkládá, není pozitivistická sbírka vnějších fakt, která po pravidle zůstává na povrchu, ale velice živé předivo vztahů a tužeb, jímž sice čtenář nevstupuje přímo do Ježíšova příběhu, jak si to nepochybně přáli evangelisté, ale vstupuje do radostí, úzkostí, tužeb a nadějí doby, v níž Ježíš žil a na jejíž otázky přinášel odpověď.

Zvláštní půvab vybroušené ironie dýchá z autorových odpovědí jeho údajnému kolegovi, profesorovi Kratzingerovi, v předkladu asi tolik co „Škrabákoví“, kterému prý své dílo poslal po kapitolách s prosbou o kritiku. Kratzingerovy dopisy tu nejsou, nýbrž vždy jen reakce autora na údajně došlý dopis. V lehce a skrytě ironické, ale velmi poučené podobě se tu před čtenářem rozvíjí odborná diskuse dvou novozákonníků, jejíž jemnosti asi vychutná jen odborný teolog. Až poslední dopis autora tomuto šosáckému pedantovi prozradí, že i Kratzinger stejně jako hrdina knihy židovský obchodník Ondřej jsou literární fikci – svěží a zdařilou.

Čtenář-neodborník přijme s povděkem i obsáhlejší dovětek, nazvaný „Nejdůležitější prameny o Ježíšovi a jeho době“ (s. 249-257). Mluví se tu o evangelíích a jejich pramenech i vzniku, o Josefu Flaviovi, Filonu Alexandrijském, kumránských svitcích a římském historiku Tacitovi, který se o Ježíšovi zmínil. Je tu i přehledná mapa a stránka bibliografie autora z let 1969-84.

Zeptáte-li se mne, jaká je to kniha, musím říci: Je lepší než všechny romány o Ježíšovi, které jsem kdy měl v rukou. A jde hlouběji než všechny odborné pokusy o rekonstrukci historického Ježíše, s nimiž jsem se setkal. Nechce být v žádném směru „posledním slovem“ o Ježíši, a právě proto nás svým živým pohledem do Ježíšovy doby a tím i jeho zápasů dělá jakoby jeho současníky. Vše další, jmenovitě stanovisko k Ježíšovi, jeho hodnocení atd. vždy bylo, jest i bude záležitostí osobního rozhodnutí. Zvláštní rozmlženost historického profilu Ježíšova nám – jakoby záměrně? – brání, abychom si to s ním, třeba v rámci sebepřesnějšího bádání, vyřídili jednou provždy. Tak zbývá několik možností: Můžeme zůstat střízlivě a zdrženlivě stát u toho, co tu Theissen říká, být obeznámeni

s dobou i s Ježíšovým působením, ale sami zůstat neosobně stranou a Ježíše nehodnotit. Mezi odborníky se takový postoj obvykle chválí, bible mu říká „vlažnost“. Ale je možno také říci: To, co se tu o Ježíši a jeho postoji říká, mně stačí k rozhodnutí – proto němu nebo pro něho. Věda, chce-li zůstat co možno vědou, se snaží nehodnotit, ať historie, sociologie atd. Ale Ježíš má zřetelné rysy jen jako ztělesnění určitých hodnot, které lze sice v odstupě poněkud popisovat, ale vpsledku je možno je jen odmítat či přijímat. Jako čirý historický fenomén je Ježíš postava mlhavá, na níž ani sebepřesnější bádání budoucnosti nebude moci zřetelně a definitivně oddělit legendu od historie, či přesněji: historické jádro, nám nedostupné přímo, a kérygma jako existenciální apel duchovního světa, tedy světa hodnot. Opravdový teolog bude brát velmi vážně střízlivou historickou analýzu, nikoli však historické rekonstrukce, které se pod jejím jménem někdy kolportují. Ale pravá teologie začíná tam, kde je historická analýza u konce a v krizi a kde se vykladačovi text pod rukama mění v existenciální apel. To Theissen ví, a právě proto jeho kniha stojí za čtení.

JAN HELLER

Karl-Josef Kuschel (ed.), Teologie 20. století, Praha: Vyšehrad 1995, 464 s.

Publikací usilujících o zmapování 20. století přibývá, pohledy i zpracování jsou různé. Autoři či editoři těchto knih se totiž musí vypořádat s několika úskalími. Pro čtenáře spíše úsměvnou záležitostí jsou názory autorů na to, kterým rokem 20. století končí. Zajímavější je sledovat, kdo a co do něho patří a jaká je interpretace (jíž je už výběr) tvořící nové dějiny.

Také profesor tübingské teologické fakulty Karl-Josef Kuschel se rozhodl toto století ukončit o několik let dříve (německý originál vyšel v r. 1986) a sestavil antologii *Teologie 20. století*. Nedostatek české literatury zabývající se stejným tématem vybízí k prozkoumání, nakořím obsah odpovídá slibnému názvu. Editor si byl vědom široce poja-